

Alina Roskosz

Rola zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych w systemie probacji

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (18-19), 154-167

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rola zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych w systemie probacji

Nasilająca się w ostatnich latach w Polsce przestępczość zarówno wśród dorosłych, jak i nieletnich nasycona brutalnymi aktami agresji i przybierająca coraz bardziej złożone formy budzi szeroki niepokój społeczny

Zainteresowanie problematyką wykołejenia przestępczego wynika z wielu przesłanek. Do niedawna priorytetowe przesłanki stanowiły względy bezpieczeństwa społeczeństwa, względy ekonomiczne a w ostatnim okresie także względy humanitarne.

Wysokie koszty społeczne i materialne, przy nikłych efektach resocjalizacji w warunkach zamkniętych powodują poszukiwanie nowych rozwiązań w zakresie zwiększania efektywności zapobiegania przestępczości.

W chwili obecnej dominująca jest tendencja do maksymalnego unikania wobec sprawców przestępstw środków polegających na ich izolowaniu od społeczeństwa, a obejmowaniu ich różnego rodzaju środkami wykonywanymi w środowisku otwartym. Ten system reedukacji w środowisku otwartym znany jest w języku polskim pod nazwą kurateli sądowej, a w języku angielskim pod nazwą probacji. Powszechnie przyjmuje się, że probacja to pozostawienie sprawcy na próbę w warunkach wolnościowych pod dozorem wyspecjalizowanego organu władzy publicznej, zwanego kuratorem sądowym.¹

Działalność probacyjna koncentruje się nad dysfunkcjami psycho-społecznymi, to znaczy problemami z zakresu interakcji pomiędzy jednostkami (zarówno pojedynczą osobą, rodziną, grupą jak i społecznością) a i środowiskiem fizycznym materialnym i społecznym. To ukierunkowanie na sferę wzajemnego oddziaływania charakteryzuje pracę probacyjną poprzez analizę wpływu jednostki na samą siebie oraz oddziaływanie na nią innych osób, organizacji i instytucji zajmujących się bezpośrednio lub pośrednio problemami społecznymi.²

Należy zaznaczyć, że o tym iż interwencje wobec sprawców powinny przebiegać w miarę możliwości w ich własnym środowisku mówią różne zalecenia i rekomendacje opracowane przez społeczność międzynarodową.

¹ K.Gromek: Kuratorzy sądowi - komentarz do ustawy z dn.27.07.2001r., W-wa 2002. s.29

² A. Baładynowicz: Probacja. Wychowanie do wolności., Grodzisk Mazowiecki 1996, s.75

I tak na przykład Wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych z 1990 roku dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/100) wskazują zasadnicze cele sprawowania dozorów. Oddanie pod dozór ma na celu według tych wskazań zmniejszenie prawdopodobieństwa powrotu do przestępstwa i udzielenie przestępcy pomocy we włączaniu się do społeczeństwa. W miarę potrzeby przestępcom powinna być udzielana pomoc psychologiczna, społeczna i materialna, jak również należy stwarzać im okazję do wzmocnienia więzów ze społecznością lokalną oraz ułatwiać ponowne włączenie się do społeczeństwa. Dla skuteczniejszej resocjalizacji przestępców należy rozwijać w miarę potrzeby różne procedury takie jak: postępowanie zindywidualizowane (case-work), terapię grupową i inne specjalistyczne sposoby postępowania resocjalizacyjnego przeznaczone dla określonych kategorii przestępców. W polskim ustawodawstwie wyróżnia się następujące środki probacji: warunkowe przedterminowe zwolnienie, warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności, warunkowe umorzenie postępowania karnego, karę ograniczenia wolności, w których realizacji istotną rolę pełni sądowy kurator dla dorosłych.

Cele dozoru kuratora są różnie formułowane i traktowane w praktyce poszczególnych krajów. Mogą one ulegać z czasem pewnym zmianom co widać wyraźnie, tam gdzie wyznaczone cele zmieniają się w kolejno nowelizowanych przepisach. Bardzo często wymienianym celem jest rehabilitacja przestępcy, udzielanie mu pomocy, by mógł prowadzić życie zgodne z prawem. Pomoc ta zmierzać ma do tego, aby przestępca uznał, że to on sam musi sobie pomóc. Innym spojrzeniem na ten cel jest uznanie że rehabilitacja ma polegać na zmianie zachowania przestępcy tak by mógł prowadzić życie nie przekraczając prawa. Celem jest także ochrona społeczeństwa. Bywa, że cele są czasem sformułowane dość szczegółowo. Mówi się na przykład o realizacji planu nastawionego na problemy przestępcy: materialne, psychologiczne, psychiatryczne, interpersonalne, związane z uzależnieniem i inne problemy mające związek z popełnianiem przestępstw. Rolę kuratora ujmuje się jako prowadzącego bezpośrednią pracę z przestępcą lub jako organizatora pomocy, wsparcia, kształcenia, zatrudnienia, współpracującego z lokalnymi organizacjami i instytucjami.³

Współcześnie istnieją i współistnieją w systemach kurateli poszczególnych krajów różne modele - z przewagą akcentów: -terapeutycznych, wychowawczo-resocjalizacyjnych lub kontrolnych. Ze względu na ograniczone ramy artykułu nie będę omawiała poszczególnych modeli kurateli. Moim głównym zamierzeniem jest zapoznać czytelników z instytucją zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych., przybliżyć charakter jego pracy, określić jego rolę w systemie probacji. W moim

³ K.Gromek: Kuratorzy sądowi - komentarz do ustawy z dn.27.07.2001r., W-wa 2002. s. 9-10

opracowaniu ukażę aspekt prawny pracy kuratora. Na początku chciałabym zaznaczyć, iż instytucja kuratora sądowego jest uważana za instytucję młodą. „Nowożytna forma kurateli rozwinęła się w XIX wiecznej Anglii. Po pewnym czasie angielskie doświadczenia dotarły do Stanów Zjednoczonych. W 1878 roku wydana została w stanie Massachusetts ustawa powołująca kuratorów zawodowych tzw. probation-officers. Zajmowali się oni przestępcami którym ze względu na pomyślne prognozy kryminologiczne nie wymierzono kary pozbawienia wolności. Podstawą prawną funkcjonowania kuratorów w Anglii stanowiła ustawa z 1907 roku Probations Offenders Act, która w zasadzie już zalegalizowała wcześniejszą działalność w tym zakresie. Wtedy też po raz pierwszy wprowadzono nazwę kurator sądowy (probation officer). Dalszy rozwój instytucji kuratora przebiegał odrębnie dla dorosłych i dla nieletnich”⁴, jednak w niniejszym artykule nie będę poruszała kwestii ewolucyjnego, historycznego ujęcia kurateli sądowej.

Do czasu uchwalenia pierwszej w historii ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27. 07.2001 r., kuratorzy stanowili jedyną grupę zawodową funkcjonującą w wymiarze sprawiedliwości, która nie miała odrębnej regulacji ustawowej, określającej w sposób wyczerpujący jej organizację, zadania, obowiązki i uprawnienia.

Normy dotyczące kuratorów sądowych były wyróżnione w kilku aktach prawnych, a mianowicie:

- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 15.01.1958r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi - (Dz. U. Nr 10, poz. 35),
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.06.1961r. w sprawie sposobu wykonywania orzeczeń, o których mowa w art. 62 KK (Dz. U. Nr 34, poz. 173),
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 07.07.1961r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi oraz udzielenia poręczeń za te osoby (Dz. U. Nr 34, poz. 174),
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 03.03.1965r. w sprawie dozoru ochronnego nad osobami, którym wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono oraz w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi (Dz. U. Nr 12 , poz. 80),
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 02.04.1971r. w sprawie dozoru i nadzoru ochronnego (Dz. U. Nr 9, poz. 9),
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.11.1986r. w sprawie kuratorów sądowych (Dz. U. Nr 43, poz. 212 z późniejszymi zmianami)
- w ustawie z dnia 20.06.1985 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 7, poz. 25),
- w ustawie z dnia 06.06.1997r.Kodeks Karny Wykonawczy (Dz. U. Nr 89,

⁴ tamże, s.12-13

poz. 556, z późniejszymi zmianami),

- w ustawie z dnia 26.10.1982r. o postępowaniu w sprawach nieletnich,
- w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.09.1998r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu udzielania pomocy osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz ich rodzinom, jak również szczegółowych zasad i trybu tworzenia funduszu pomocy postpenitencjarnej oraz przeznaczania środków z tego funduszu na taką pomoc (Dz. U. Nr 124, poz. 823).

Do zawodowych kuratorów sądowych stosowano także przepisy ustawy z dnia 16.09.1982r. o pracownikach urzędów państwowych. Ponadto obowiązywało jako akt prawny normujący w sposób najszerszy problematykę pragmatyki służby kuratorów - Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.11.1986r. w sprawie kuratorów sądowych.⁵

Dopiero ustawa o kuratorach sądowych z dnia 27.07.2001r. w sposób szczegółowy określa :

- status kuratora sądowego, w tym jego pozycję w wymiarze sprawiedliwości (rozdział 1 ustawy o kuratorach zawodowych),
- warunki ubiegania się o status kuratora, wynagrodzenia kuratorów, zasady zawieszenia kuratora w pełnieniu obowiązków (rozdział 2),
- organizację kuratorskiej służby sądowej (rozdział 3),
- organizację samorządu kuratorskiego (rozdział 4),
- odpowiedzialność sądową i dyscyplinarną kuratorów zawodowych (rozdział 5), zasady naboru na aplikacje kuratorską, cele aplikacji, przebieg egzaminu (rozdział 6), warunki ubiegania się o status kuratora społecznego⁶.

Ustawa jednak nie zawiera *expressis verbis* definicji kuratora sądowego. Należy przyjąć, że kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo - resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.

Na początku niniejszego artykułu pragnę przybliżyć czytelnikom organizację kuratorskiej służby sądowej. „W chwili obecnej brak odpowiedniego przepisu, mówiącego wprost o nadzorze Ministra Sprawiedliwości nad kuratorami sądowymi. Niemniej jednak wniosek taki wynika wprost z brzmienia art. 9 zdanie 1 ustawy z dnia 27.07.2001r. - Prawo o Ustroju Sądów Powszechnych. Zwierzchni nadzór nad działalnością administracyjną sądów sprawuje Minister Sprawiedliwości osobiście oraz przez właściwą służbę nadzoru. W chwili obecnej w Ministerstwie Sprawiedliwości znajdują się dwie komórki organizacyjne zajmujące się problematyką kuratorską:

⁵ K.Gromek: Kuratorzy sądowi - komentarz do ustawy z dn.27.07.2001r., W-wa 2002.s.43

⁶ Ustawa o Kuratorach Sądowych z dnia 27.07.2001r., Dz. U. Nr 98, poz. 1070 i 1071

- a/ w Departamencie Sądów i Notariatu - Wydział Wykonywania Kar Nieizolacyjnych, Probacji i Pomocy Postpenitencjarnej,
b/ oraz w Departamencie Spraw Rodzinnych i Nieletnich - Wydział do Spraw Kurateli Rodzinnej.

Pracownicy tych wydziałów sprawują nadzór administracyjny nad działalnością kuratorów sądowych.⁷

Według ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27.07.2001r. kuratora zawodowego mianuje, odwołuje, przenosi do innego sądu lub zespołu kuratorskiej służby sądowej albo zawiesza w czynnościach prezes sądu okręgowego, na wniosek kuratora okręgowego.

Kuratorską służbę sądową na obszarze właściwości sądu okręgowego stanowią zawodowi kuratorzy sądowi.

Nadzór nad działalnością kuratorów sądowych sprawuje kurator okręgowy, z zastrzeżeniem określonych w ustawie uprawnień sądu lub prezesa sądu. Kurator okręgowego powołuje na 6-cio letnią kadencję prezes sądu okręgowego spośród kandydatów wybranych przez okręgowe zgromadzenie kuratorów ze swego grona. Kurator okręgowy odpowiada za funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej w okręgu, a do zakresu jego działań w szczególności należy:

- wykonywanie działań niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej w okręgu,
- koordynowanie działalności kuratorów sądowych na terenie swego działania,
- reprezentowanie kuratorskiej służby sądowej na zewnątrz,
- nadzór nad pracą kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej,
- kontrola i ocena pracy kuratorów sądowych, aplikantów kuratorskich oraz przeprowadzanie wizytacji i lustracji,
- udział w planowaniu i nadzór nad wydatkowaniem środków przeznaczonych dla kuratorów sądowych i ośrodków kuratorskich,
- przygotowanie planów etatów kuratorskich i obsługi administracyjnej w okręgu oraz projektu rozdziału etatów pomiędzy poszczególne jednostki,
- opiniowanie kandydatów na aplikantów kuratorskich,
- występowanie z wnioskami kadrowymi dotyczącymi kuratorów zawodowych w okręgu,
- nadzór merytoryczny nad ośrodkami kuratorskimi,
- organizowanie szkoleń kuratorów zawodowych w okręgu,
- nadzór nad udzielaniem pomocy postpenitencjarnej,
- określanie szczegółowych zakresów obowiązków zastępcy kuratora okręgowego oraz kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej i przedstawianie ich do zatwierdzenia Prezesowi Sądu Okręgowego,

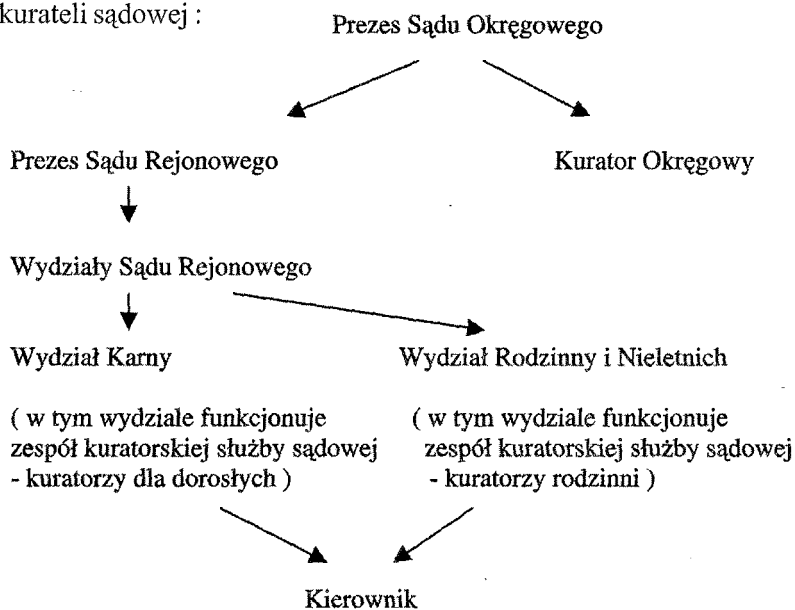
⁷ K.Gromek: Kuratorzy sądowi - komentarz do ustawy z dn.27.07.2001r., W-wa 2002.s.201-2

- rozpoznawanie skarg i wniosków dotyczących czynności kuratorów sądowych w okręgu.

Kuratorzy zawodowi działają w sądach rejonowych gdzie tworzy się zespoły wykonujące orzeczenia w sprawach karnych (kuratorzy dla dorosłych) oraz w sprawach rodzinnych i nieletnich (kuratorzy rodzinni). Na czele zespołu stoi kierownik, który koordynuje pracą kuratorów zawodowych w zespole oraz wykonuje inne zadania zawarte w art. 41 ustawy o kuratorach. W wypadku gdy zespoły kuratorskie w sądzie rejonowym są małe prezes sądu okręgowego powołuje jeden zespół wykonujący orzeczenia w sprawach karnych, rodzinnych i nieletnich oraz jednego kierownika. Kuratorom zawodowym podlegają kuratorzy społeczni, którzy nie są etatowymi pracownikami sądu lecz pełnią tę funkcję społecznie.⁸ Mówiąc o kuratorskiej służbie sądowej konieczne jest zaznaczenie, że kuratorzy zawodowi tworzą samorząd kuratorski. Art. 44.1 Ustawy o Kuratorach precyzuje organy samorządu kuratorskiego. Stanowi on, że samorząd kuratorski posiada dwa organy: a) jeden na szczeblu centralnym - ogólnokrajowym, jest to Krajowa Rada Kuratorów; b) drugi na szczeblu lokalnym - okręgu sądowego, jest to Okręgowe Zgromadzenie Kuratorów.

Zakres zadań Krajowej Rady Kuratorów określa art. 46 Ustawy o Kuratorach, a art. 51 precyzuje zadania Okręgowego Zgromadzenia Kuratorów.⁹

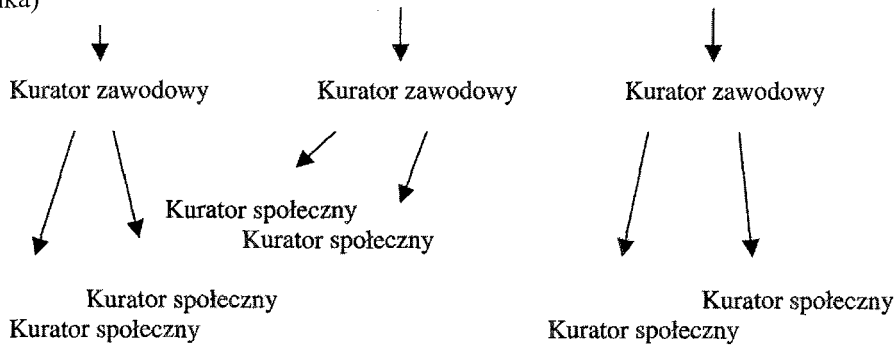
W celu zobrazowania struktury kurateli sądowej przedstawiam model organizacyjny kurateli sądowej :

⁸ Ustawa o Kuratorach Sądowych z dnia 27.07.2001r., Dz. U. Nr 98, poz. 1070 i 1071

⁹ K.Gromek: Kuratorzy sądowi - komentarz do ustawy z dn. 27.07.2001r., W-wa 2002. s. 226

(kieruje zespołem, gdy zespoły są duże to powoływany jest kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej dla dorosłych i kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej dla nieletnich, gdy zespoły są małe to można wyznaczyć jednego kierownika)

Chcąc pokazać kuratelę sądową dla dorosłych niezbędne wydaje się zapoznanie z zakresem podstawowych kompetencji kuratora zawodowego, który wykonuje orzeczenia w sprawach karnych. Artykuł 173 §1 i §2 KKW określa zakres działania sądowego kuratora zawodowego. Tak więc zgodnie z powołanym artykułem kurator zawodowy organizuje i prowadzi działania mające na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji oraz kieruje pracą sądowych kuratorów społecznych i innych osób wykonujących dozór samodzielnie lub z upoważnienia stowarzyszeń, organizacji, instytucji. Do zakresu działania sądowego kuratora zawodowego należy w szczególności:

1. Kontrolowanie zachowania skazanego w okresie próby,
2. Składanie wniosków o zmianę okresu próby, o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby, o zwolnienie od wykonywania tych obowiązków albo o oddanie pod dozór lub zwolnienie od dozoru.
3. Składanie wniosków o odroczenie lub przerwę wykonania kary, o warunkowe zwolnienie lub zwolnienie od reszty kary ograniczenia wolności,
4. Składanie wniosków o podjęcie postępowania warunkowo umorzonego, o zarządzenie wykonania zawieszony kary pozbawienia wolności, o odwołanie warunkowego zwolnienia, o odwołanie odroczenia lub przerwy wykonania kary albo o wykonanie kary zastępczej,
5. Wykonywanie czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonania kary ograniczenia wolności,
6. Udzielanie pomocy z funduszu pomocy postpenitencjarnej,
7. Branie udziału w posiedzeniach sądu w przedmiocie wykonywania środków karnych związanych z poddaniem sprawcy próbie.¹⁰

¹⁰ Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 06. 06. 1997r. (Dz. U. Nr 90, poz. 557)

Nadto zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 07. 06. 2002r. w sprawie zakresu prac i obowiązków podmiotów sprawujących dozór, zasad i trybu sprawowania dozoru oraz trybu wyznaczania przez stowarzyszenia, organizacje i instytucje swoich przedstawicieli do sprawowania dozoru zawodowy kurator sądowy dla dorosłych jest zobowiązany do:

- kontrolowania prawidłowości i efektywności sprawowania dozorów oraz innych czynności zleconych sądowym kuratorom społecznym, przedstawicielom stowarzyszeń, organizacji, instytucji,
- udzielania pomocy kuratorom społecznym i innym osobom sprawującym dozory, zwłaszcza poprzez udzielanie instruktażu w zakresie metod i form pracy oraz organizowania szkolenia tych osób,
- pozyskiwania osób do sprawowania funkcji kuratora społecznego,
- informowania kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej o nieprawidłowym sprawowaniu funkcji przez kuratora sądowego,
- przygotowywanie odpowiednio uzasadnionych wniosków w sprawie zmiany orzeczenia sądu,
- uczestnictwo w posiedzeniach sądu dotyczących osób znajdujących się pod dozorem,
- sprawowanie dozorów zwłaszcza w sprawach trudnych lub wymagających bezzwłocznego podjęcia czynności,
- bezzwłocznego zawiadomiania sądu o zaistnieniu okoliczności uzasadniających rozważenie celowości ponownego umieszczenia w zakładzie leczenia odwykowego lub w zakładzie karnym skazanego skierowanego uprzednio na leczenie ambulatoryjne lub rehabilitacyjne w placówce rehabilitacyjno -lecniczej.

Zanim przejdę do przedstawienia przedmiotowego zakresu zadań zawodowego kuratora dla dorosłych chciałabym zasygnalizować, iż dozór kuratora sądowego jako instytucji prawa karnego realizowany jest środkami prawnymi w ramach okresu określonego w orzeczeniu, ale metodami wychowawczymi. Środkami prawnymi są przede wszystkim różne zobowiązania nakładane na dozorowanego oraz obowiązki wynikające z istoty dozoru. Zobowiązania spoczywające na dozorowanym zawierają elementy wychowawcze, zmierzają do ukształtowania u dozorowanego prospołecznej postawy. Sposób posługiwania się środkami prawnymi wyznaczają wskazania pedagogiki resocjalizacyjnej i psychologii.¹¹

Opisując pozycje zawodowego kuratora sądowego w systemie organów wykonujących orzeczenia w sprawach karnych celowe wydaje się zwrócenie uwagi na przedmiotowy zakres zadań . Bez wątplenia trudno jednoznacznie określić, które

¹¹ J. Śpiewak: Kurator Sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory. W-wa 2000r. s.56-57

zadania są najistotniejsze ponieważ wszystkie od strony przedmiotowej mają doniosłe znaczenie społeczne.

I tak przedmiotowo zadania kuratora sądowego obejmują:

1. dozory nad skazanymi z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności przewidziane w art. 73 Kodeksu karnego w tym:

- orzekane fakultatywnie §1
- orzekane obligatoryjnie §2 tzn. dozór jest obowiązkowy wobec młodocianego sprawcy przestępstwa umyślnego a także wobec recydywisty wielokrotnego.

W czasie pełnienia dozoru nad skazanymi z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności kurator może występować do Sądu z różnymi wnioskami, przykładowo:

- o zwolnienie od dozoru kuratora na dalszy okres próby, wówczas gdy proces resocjalizacji przebiega prawidłowo, upłynął wymagany czas uprawniający od zwolnienia od dozoru kuratora, podopieczny wykonał nałożone przez sąd obowiązki lub środki karne,
- o zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszanej, wtedy gdy skazany w okresie próby popełnił podobne przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności (obligatoryjne zarządzenie kary art. 75§1 KK). Sąd może zarządzić wykonanie kary jeżeli skazany w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, a w szczególności gdy popełnił inne przestępstwo niż określone w art. 75§1 KK, albo jeżeli uchylił się od uiszczenia grzywny, od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych,
- o ustanowienie obowiązków gdy nie były orzeczone,
- o rozszerzenie obowiązków przez dodanie nowych,
- o zwolnienie od niektórych obowiązków wymienionych w art. 72§1 pkt 3-8 KK.¹²

Kuratorzy sądowi dla dorosłych pełnią także dozory nad warunkowo zwolnionymi z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. Obowiązkowo dozór kuratora jest orzekany wobec warunkowo zwolnionych: młodocianych, którzy popełnili przestępstwo umyślne, recydywistów, skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności, sprawców przestępstw popełnionych w stanie ograniczonej poczytalności, skazanych na karę nie przekraczających trzech lat, a w stosunku do których w zakładzie karnym stosowano szczególne środki lecznicze lub rehabilitacyjne.¹³

Wnioski w zakresie orzeczeń o warunkowym przedterminowym zwolnieniu, z którymi może wystąpić kurator są następujące :

¹² Kodeks Karny z dnia 06.06.1997r.(Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami)

¹³ J. Śpiewak: Kurator Sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory. W-wa 2000r. s.109

- wniosek o odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Zgodnie z art. 160 §1 KKW sąd penitencjarny odwołuje warunkowe zwolnienie jeżeli zwolniony w okresie próby popełnił przestępstwo umyślne za które orzeczono karę pozbawiania wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania (tzn. karę pozbawienia wolności bezwzględną). Ponadto sąd penitencjarny może odwołać warunkowe zwolnienie jeżeli zwolniony w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności popełnił inne przestępstwo lub została orzeczona kara inna niż określona w art. 160 §1 KKW, albo gdy uchyła się od dozoru, wykonywania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych.

Inne wnioski które może złożyć kurator to:

- wniosek o zwolnienie od dozoru kuratora,
- o rozszerzenie obowiązków,
- o zwolnienie od niektórych obowiązków wymienionych w art. 72 §1 pkt. 3-8 KK,
- wniosek o skrócenie okresu próby,
- wniosek o przedłużenie okresu próby,
- wniosek o warunkowe zwolnienie.

Znamienne jest to, że na postanowienie sądu odmawiające udzielenia skazanemu warunkowego zwolnienia kuratorowi zawodowemu przysługuje zażalenie jeżeli występował z takim wnioskiem (art. 162 §3 KKW).

- wniosek o odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności,
- wniosek o przerwę w odbywaniu kary pozbawienia wolności.

Ze względu na zawężone ramy niniejszego opracowania nie przedstawię przesłanek, które muszą być spełnione, aby zawodowy kurator sądowy mógł wystąpić ze stosownymi wnioskami. Zainteresowani mogą znaleźć te informacje w kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym.

Zawodowy kurator sądowy pełni także dozory nad zwolnionymi z zakładu karnego, w stosunku do których na ich wniosek sąd orzekł dozór kuratora (art. 167 KKW).

W zakres przedmiotowy zadań kuratora zawodowego wchodzi także pełnienie dozoru nad sprawcą, w stosunku do którego warunkowo umorzono postępowanie karne. Instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego polega na tym, że unika się nie tylko wymierzenia sprawcy kary, ale również wyroku skazującego i znacznej części postępowania karnego.¹⁴

W czasie pełnienia dozoru nad osobą, której warunkowo umorzono postępowanie karne kurator może wystąpić do sądu z wnioskami:

¹⁴ L.Gardocki: Prawo karne. W-wa 1999r. s.173

- o ustanowienie , rozszerzenie lub zmianę obowiązków wymienionych w art. 72§1 pkt 3 KK,
- o zwolnienie od nałożonych obowiązków , ale nie od obowiązku naprawienia szkody,
- o zwolnienie od dozoru.¹⁵

Do jednych z najistotniejszych zadań zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych należy organizowanie i kontrolowanie wykonania przez skazanego kary ograniczenia wolności. Kurator dokonuje kontroli sposobu wykonywania przez skazanego wyznaczonej pracy, ocenia czy skazany pracuje sumiennie, czy przestrzega ustalonego porządku społeczno prawnego. Nadto sprawdza czy skazany wypełnia obowiązki nałożone przez sąd np. naprawienie szkody, przeproszenie pokrzywdzonego, łoży na utrzymanie innej osoby. Czynności kontrolne kurator realizuje przez wizyty w zakładzie pracy, w miejscu zamieszkania skazanego, poprzez wezwania do sądu. Kurator kontrolując wykonywanie kary ograniczenia wolności może występować do sądu z wnioskami:

- o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków,
- o oddanie pod dozór,
- o zwolnienie od dozoru,
- o zwolnienie od reszty kary ograniczenia wolności,
- o zmniejszenie liczby godzin wykonywanej pracy w stosunku miesięcznym,
- o przerwę w wykonaniu kary,
- o orzeczenie zastępczej kary grzywny lub pozbawienia wolności w wypadku uchylania się od wykonywania kary ograniczenia wolności.¹⁶

Wymieniona grupa zawodowa pełni także dozory nad warunkowo zwolnionymi z zakładów karnych wobec których stosowano w zakładzie karnym szczególne środki lecznicze lub rehabilitacyjne oraz nad zwolnionymi z zakładu leczenia odwykowego, których sąd skierował w okresie próby na leczenie ambulatoryjne lub rehabilitacyjne w placówce leczniczo-rehabilitacyjnej.

Powyżej przestawiony przeze mnie zakres działania kuratora zawodowego dla dorosłych obejmuje niewielką tylko część zadań kuratora, które jednak w głównej mierze polegają na pracy wychowawczej. Czytelnika zainteresowanego problemem pracy wychowawczej kuratora sądowego zachęcam do sięgnięcia po książkę profesora Andrzeja Baładynowicza pt. „Probacja. Wychowanie do Wolności”, w której autor podejmuje problematykę postępowania resocjalizacyjnego wobec skazanych w warunkach kurateli oraz inne zagadnienia związane ze zwalczaniem

¹⁵ J. Śpiewak: Kurator Sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory. W-wa 2000r. s.86

¹⁶ J. Śpiewak: Kurator Sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory. W-wa 2000r. s.138

przestępczości. Kończąc charakteryzowanie obszaru działalności kuratorów pragnę zasygnalizować, iż do zakresu obowiązków należy także kontrola okresu próby kiedy to nie jest orzeczony dozór kuratora.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż kodeks postępowania karnego nakłada na kuratorów obowiązek w postaci przeprowadzania przez nich wywiadów środowiskowych na potrzeby postępowania przygotowawczego i postępowania przed sądem orzekającym (art. 214 KPK).

Reasumując należy stwierdzić iż sądowy kurator zawodowy pełni istotną rolę w postępowaniu karnym wykonawczym wykorzystując szereg środków prawnych by wdrożyć skazanych do samowychowania, przestrzegania porządku prawnego. Z całą pewnością priorytetowe znaczenie w pracy kuratora odgrywają oddziaływania wychowawcze. Obszar działalności wychowawczej jest niezwykle szeroki i wymaga od tej grupy zawodowej wiedzy i umiejętności z zakresu wielu dyscyplin naukowych przede wszystkim z pedagogiki (resocjalizacji, diagnostyki pedagogiczno-psychologicznej, metodyki pracy z osobami niedostosowanymi), psychologii, kryminologii, socjologii.

Kuratorzy sądowi odgrywają istotną rolę w przeciwdziałaniu marginalizacji i segregacji osób skazanych oraz w zapobieganiu wtórnej przestępczości będącej wynikiem stygmatyzacji sprawców czynów zabronionych.

Oddziaływania prowadzone przez kuratorów mają zmierzać do:

- zinternalizowania przez skazanych norm społeczno- prawnych obowiązujących w społeczeństwie,
- ukształtowania mechanizmów kontroli wewnętrznej,
- wyrobienia u dozorowanych umiejętności korzystania ze wsparcia informacyjnego, emocjonalnego, wartościującego i instrumentalnego,
- zmiany postaw podopiecznych wobec siebie i innych,
- rozwijania inicjatyw samodzielności,
- przygotowania skazanych do społecznie pożądanym sposobów realizacji ich potrzeb itd.

Na koniec podkreślić należy że pomimo pozytywnych zmian, które związane są z wejściem w życie nowej ustawy o kuratorach sądowych (zwiększenie prestiżu zawodu kuratora, poprawa wynagrodzenia) instytucja kurateli sądowej wykazuje wiele niedociągnięć. Nadmierne obciążenie kuratorów zawodowych dozorami powoduje, iż kuratela ogranicza się nadal do czynności kontrolnych, a rzadko stosuje się metodę indywidualnego przypadku. Z całą pewnością brak efektów resocjalizacyjnych związany jest także z tym, iż nadal dominuje model kurateli społeczno - zawodowej. Kwalifikacje sądowych kuratorów społecznych pozostawiają wiele do życzenia. Nie posiadają oni odpowiedniego przygotowania pedagogiczno - psychologicznego, a ich motywacja do pełnienia tejże funkcji często jest ukierunkowana wyłącznie na osiągnięcie korzyści materialnych. Nierzadko kuratorzy społeczni

nie posiadają elementarnej wiedzy z zakresu metodyki pracy resocjalizacyjnej, nie potrafią dokonywać właściwej diagnozy, a co z tym związane odpowiednio planować pracy wychowawczej, dlatego też nie osiągają oczekiwanych rezultatów w procesie readaptacji społecznej skazanych. Kolejnym utrudnieniem w prowadzeniu pracy wychowawczej przez zawodowych kuratorów sądowych są złe warunki lokalowo - techniczne. W Sądach brak jest odrębnych pomieszczeń do prowadzenia intymnych rozmów z dozorowanymi. Ponadto czynności administracyjno - biurowe pochłaniają znaczną część czasu podczas dyżurów w Sądzie. Wydaje się, iż w celu usprawnienia pracy kuratorów sądowych, a tym samym zwiększenia efektów wychowawczych należy jak najszybciej zwiększyć ilość etatów dla kuratorów zawodowych, zmniejszyć ilość dozorów prowadzonych przez jednego kuratora, odciążyć kuratorów od czynności administracyjno - biurowych, zwiększyć współpracę z sędziami, powierzać funkcję kuratora społecznego osobom posiadającym odpowiednie kwalifikacje.

Konkludując zawodowy kurator sądowy dla dorosłych odgrywa doniosłą i niezaprzeczoną rolę w profilaktyce przestępczości. W moim artykule zapoznałam czytelników tylko z fragmentem pracy zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych mającym aspekt prawny.

Próba przybliżenia działalności wychowawczej kuratorów może stać się tematem kolejnego artykułu.

Zawodowa kuratela sądowa dla dorosłych powinna stać się ważnym polem penetracji empirycznych i teoretycznych.

Bibliografia

1. Baładynowicz A., Style postępowania z recydywistami w warunkach probacji, Warszawa 1992
2. Baładynowicz A., Probacja. Wychowanie do Wolności, Grodzisk Mazowiecki 1996, Wyd. Primum.
3. Gardocki L., Prawo karne, Warszawa 1999, Wyd. CH.BECK.
3. Gromek K., Kuratorzy sądowi - komentarz do ustawy z 27.07.2001r., Warszawa 2002r., Wyd. Prawnicze „LEXIS NEXIS”.
4. Hołyst B., Kryminologia, Warszawa 1986r., PWN.
5. Kodeks Karny z dnia 06.06.1997r.
6. Kodeks Postępowania Karnego z dnia 06.06.1997r.
7. Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 06.06.1997r.
8. Marzec - Holka K., Instytucja społecznych kuratorów sądowych w świetle badań, Bydgoszcz 1994r., Wyd. WSP w Bydgoszczy.
9. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości a dnia 07.06.2002r. w sprawie zakresu praw i obowiązków podmiotów sprawujących dozór, zasad i trybu wy-

- konywania dozorów oraz trybu wyznaczania przez stowarzyszenia, organizacje i instytucje swoich przedstawicieli do sprawowania dozoru (Dz.U.Nr 91, poz. 812).
10. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 15.01.1958r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi - (Dz. U. Nr 10, poz. 35),
 11. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.06.1961r. w sprawie sposobu wykonywania orzeczeń, o których mowa w art. 62 KK (Dz. U. Nr 34, poz. 173),
 12. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 07.07.1961r. w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi oraz udzielenia poręczeń za te osoby (Dz. U. Nr 34, poz. 174),
 13. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 03.03.1965r. w sprawie dozoru ochronnego nad osobami, którym wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono oraz w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi (Dz. U. Nr 12 , poz. 80),
 14. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 02.04.1971r. w sprawie dozoru i nadzoru ochronnego (Dz. U. Nr 9, poz. 9),
 15. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.11.1986r. w sprawie kuratorów sądowych (Dz. U. Nr 43, poz. 212 z późniejszymi zmianami)
 16. Śpiewak J., Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym. Poradnik dla sprawujących dozory., Warszawa 2000r., Wyd Prawnicze.
 17. Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 27.07.2001r. Dz.U. Nr 98 poz.1070 i 1071.